

УДК 811.161.2'37:821.161.2

DOI 10.31654/2520-6966-2025-27F-114-125-138

Пономарчук Р. С.

аспірант факультету філології, історії та політико-юридичних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
romaponomarchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-7930-5788>

Лексико-семантичні маркери тривоги в романі Макса Кідрука «Жорстоке небо»

У статті здійснено комплексний лінгвістичний аналіз засобів вербалізації емоційного стану тривоги в сучасному українському технотрилері (на матеріалі роману Макса Кідрука «Жорстоке небо»). Актуальність теми зумовлена необхідністю вивчення механізмів кодування внутрішнього досвіду персонажів у межах ситуацій та загальним антропоцентричним виміром у сучасній лінгвістиці. У розвідці обґрунтовано, що в романі М. Кідрука тривога стає системоутворючим складником художнього дискурсу, який реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях: соматичному, просторовому та когнітивно-дискурсивному. Дослідження доводить, що на соматичному рівні тривога (страх) матеріалізується через деталізацію фізіологічних реакцій персонажів. Простежено градацію станів – від початкового неспокою до істеричного напруження та втрати фізичної стійкості. Особливу увагу зацентовано на «технічних» метафорах, де робота людського організму порівнюється з механізмами, що підкреслює жанрову специфіку технотрилера. Щодо моделювання простору з'ясовано, що навколишнє середовище перетворюється на агресивний суб'єкт. Через прийоми персоніфікації та зооморфізації стихія наділена ворожою волею. Використання специфічних колоративів та тактильних епітетів формує атмосферу безвихідного стану та «оптичної пастки». На когнітивно-дискурсивному рівні доведено, що стан глибокої тривоги та когнітивного дисонансу призводить до деструкції синтаксису внутрішніх монологів. Виокремлено такі маркери, як ланцюжки риторичних питань, лексичні повтори (персеверації), використання дужок та трикрапок, що імітують розірваність мислення та нездатність свідомості лінійно обробляти травматичну інформацію. Обґрунтовано, що поєднання цих засобів створює потужний сугестивний потенціал, забезпечуючи ефект глибокого емоційного занурення читача в атмосферу катастрофи. Робота базується на лінгвостилістичних та психолінгвістичних підходах, що дозволяє комплексно оцінити емотивний потенціал художнього тексту.

Ключові слова: психологічна проза, категорія емотивності, тривога, соматичний код, емотивна лексика, Макс Кідрук, технотрилер.

Актуальність дослідження. Тексти сучасної української літератури, зокрема жанр трилера, активно репрезентують психоемоційні стани персонажів, акцентуючи на відчуттях *страху* та *тривоги*, перетворюючи їх на головний рушій сюжетної динаміки. Роман Макса Кідрука «Жорстоке небо» становить особливий інтерес для лінгвістичного аналізу. У «Словнику української мови» наявне таке визначення тривоги: «неспокій, збентеження, викликані якимсь побоюванням, страхом перед чимось, передчуттям неприємного, небезпечного» [8, т. 10, с. 251]. У романі цей стан набуває екзистенційного виміру, оскільки демонструє унікальну систему мовних засобів нагнітання напруги, притаманної жанру технотрилера.

Актуальність дослідження зумовлена загальнонауковим антропоцентричним виміром, зверненням до антропоцентричної парадигми, де пріоритетним завданням є вивчення способів і засобів вербалізації емоційних станів людини, що знайшло відображення й детальний аналіз у працях із лінгвістики емоцій [9] та аксіології [5]. У цьому контексті важливо простежити, як саме мовні одиниці трансформують індивідуально-авторське бачення катастрофи у читацьке відчуття тривоги.

Аналіз досліджень і публікацій. Засоби й механізми лінгвалізації емоційно-психологічної сфери відображено в працях українських та зарубіжних мовознавців. У роботах А. Вежбицької, В. Кононенка, А. Мойсієнка, Н. Бойко, О. Левченко, О. Борисова, О. Селіванової, М. Гамзюка, Ю. Прадіда, І. Кость та багатьох інших дослідників актуалізовано процеси вербалізації емоційно-психологічної царини на всіх рівнях мовної системи й індивідуального мовомислення митців. Такий інтерес сьогодні пов'язаний із прагненням збагнути механізми кодування та вербалізації внутрішнього (часто військового) досвіду, станів і реакцій людини на фрагменти воєнної картини світу, впливи на структуру мовної картини світу. Лінгвісти активно досліджують питання вербалізації емоцій у когнітивній, психолінгвістичній, лінгвокультурологічній, функційно-стилістичній парадигмах.

Аналіз лексико-семантичних маркерів у творі дозволяє не лише реконструювати мовну картину світу персонажів, що перебувають у межових ситуаціях, а й виявити закономірності функціонування сугестивних механізмів у сучасній українській прозі.

Питання лінгвістичного вираження емоцій має в українському мовознавстві ґрунтовне теоретичне підґрунтя. Одним із перших вітчизняних учених, який досліджував зв'язок між мовою та емоціями,

був О. О. Потебня [6]. Ще у XIX столітті у фундаментальній монографії «Думка та мова» учений заклав підвалини не лише лінгвістики емоцій, а й психолінгвістики, вказавши на нерозривну єдність інтелектуального та емоційного в слові.

На сучасному етапі вагомий внесок у розробку проблем стилістики та комунікативної лінгвістики зробили С. Я. Єрмоленко [3] та Л. О. Ставицька [7], дослідивши соціокультурні аспекти категорій емотивності та експресивності.

Фундаментальне значення для нашої розвідки мають наукові студії Н. І. Бойко. У низці праць науковиця обґрунтовує важливість експресивних синтаксичних конструкцій та лексичних одиниць як ключових засобів впливу на читача, що стало методологічною основою для аналізу текстів високої емоційної напруги [1].

У вузчому аспекті проблематику вербалізації конкретних емоційних станів розробляла В. П. Данько, яка дослідила емотивний профіль страху в українській мові [2, 48–52].

Творчість Макса Кідрука активно привертає увагу сучасних українських науковців, які вивчають його тексти переважно крізь призму жанрової специфіки та стилістики. Зокрема, Т. Бондаренко досліджувала індивідуально-авторський стиль письменника, Л. Костецька та Б. Талабіра зосереджувалися на інноваційних жанрових модифікаціях технотрилера й специфіці образів-символів, О. Мороз аналізувала функціонування онімів у тексті, а А. Юричко розглядала загальний соціально-психологічний вимір творів автора.

Водночас, попри значний інтерес дослідників до психологічної проблематики, засоби вербалізації емоційної сфери в прозі автора раніше не піддавалися ґрунтовному аналізу. Емоційний аспект, і зокрема лексико-семантичні маркери тривоги в романі М. Кідрука «Жорстоке небо», досі не були предметом окремого системного вивчення.

Мета статті та завдання. Мета дослідження – виявити та схарактеризувати лексико-семантичні маркери емотива тривоги в романі Макса Кідрука «Жорстоке небо». Відповідно до мети передбачено розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати соматичний код вербалізації страху; 2) дослідити специфіку моделювання простору як джерела тривоги; 3) виявити маркери когнітивно-дискурсивної деструкції внутрішнього мовлення персонажів.

Матеріали та методи дослідження. Робота базується на методологічному аспекті праць О. Потебні, С. Єрмоленко та Н. Бойко, що

дозволяє поєднати традиції лінгвостилістики із сучасними психо-лінгвістичними підходами. У процесі дослідження використано описовий метод (для інвентаризації емотивної лексики), метод контекстуального аналізу (для виявлення семантичних зсувів у межах художнього тексту), а також елементи психолінгвістичного аналізу для встановлення зв'язку між мовними засобами та когнітивними станами персонажів.

Результати дослідження. Аналіз лексико-семантичних маркерів у творі дозволяє не лише реконструювати мовну картину світу персонажів, що перебувають у межових ситуаціях, а й виявити закономірності функціонування сугестивних механізмів у сучасній українській прозі.

Насамперед емоційний стан тривоги в романі «Жорстоке небо» реалізується через соматичний код – деталізований опис тілесних реакцій персонажів на загрозу. Як зазначають дослідники, соматизми є одним із найдавніших способів вербалізації емоційного стану «страх» [2, с. 49]. М. Кідрук не обмежується констатацією емоцій (*страх, хвилювання*), а розкладає його на фізіологічні складники, роблячи читача свідком фізичних страждань героїв.

Аналіз тексту засвідчив, що автор майстерно використовує градацію емоційних станів, акцентуючи увагу на роботі серця та зміні температури тіла. Домінантними лексемами тут виступають дієслова руху та стану, які можна класифікувати за ступенем інтенсивності переживання.

Початковий етап тривоги, пов'язаний із передчуттям загрози, маркується дієсловами внутрішнього стану: персонаж *відчуває* напругу, його щось *бентежить*, він *нервує* або ж *засмутився* та *зажурився*. Навіть коли персонаж *тужив* чи, навпаки, *надіялася*, ці стани в романі є хиткими і швидко змінюються.

Із наростанням небезпеки пасивне хвилювання трансформується в агресію або паніку. Лексичний ряд стає більш експресивним: персонаж *ненавидів* обставини, *розлютився* на безсилля, *розгнівався* на ворогів або починав відверто *панікувати*. Цікаво, що в моменти істеричного напруження навіть лексема *радів* набуває у тексті зловісного відтінку, маркуючи нервовий зрив.

Кульмінацією стають фізіологічні та моторні реакції, коли тіло виходить з-під контролю свідомості. Це передають дієслова миттєвої дії: персонаж *спалахнув* (температурна реакція), *підскачив* або *метався* у замкненому просторі. Голосові та дихальні реакції стають

тваринними (*рвкнув, вивергнув*), а втрата фізичної стійкості передається словами *подривував, терпне* і, зрештою, психологічно *колапсує*.

Показовим прикладом дисонансу між зовнішньою поведінкою та внутрішнім станом є реакція Гастона Лем'єра на кризову ситуацію. Автор використовує прийом психологічного контрасту: персонаж намагається зберегти соціальну маску впевненості, однак соматичні реакції видають його справжній стан. Зокрема, спроба опанувати себе описується через деталізацію міміки: *«Гастон знову підняв кутики губ. Цього разу посмішка затрималася на лиці, хоча від того не стала менш фальшивою. Чоловік сам не вірив у те, що казав; у животі все переверталось»* [4, с. 53]. Епітет *«фальшива»* тут вказує на свідоме, але неуспішне намагання приховати страх.

Глибину тривоги підкреслює перехід від зовнішнього опису до внутрішніх відчуттів. Фразеологізм *«у животі все переверталось»* маркує інстинктивне, вісцеральне неприйняття новин про снігопад. Цей тілесний дискомфорт переростає в усвідомлення безсилля, яке М. Кідрук майстерно передає через метафору втрати керування: *«Напруження в диспетчерській наростало, Гастон відчував, як ниточки, за допомогою яких він міг контролювати ситуацію, одна по одній вислизують з рук»* [4, с. 56]. Образ *«ниточок»* символізує крихкість влади та ілюзорність стабільності, яка руйнується під тиском непереборних обставин.

Глибину травматичного досвіду автор передає через деталізацію больових та шоківих станів. Особливо виразно це простежується в образі Діани, де реакція на звістку про викрадення сина набуває форм фізичного каліцтва. Тривога, хвилювання і відчай матеріалізуються у відчутні перешкоди для життєдіяльності: *«Діана взяла фотографію, і весь світ вихором закрутився навколо неї. До горла підкотив усіяний шпичаками й колючками свинцевий клубок»* [4, с. 553]. Метафора *«свинцевого клубка»* зі *«шпичаками»* символізує тягар, що блокує дихання і мовлення.

Стан афекту супроводжується втратою сенсорного контролю та істеричними проявами: *«Діану затрусило так, що перед очима з'явилися мушки»* [4, с. 553], *«Сльози двома нестримними струмками зацебеніли з очей»* [4, с. 554]. Намагання героїні повернутися до реальності через фізичний біль — *«вона кусала губу, благаючи Бога розбудити її»* [4, с. 553-554] — виявляється марним, і лише механічні дії *«розмазавши руками слези, вона кивнула»* [4, с. 554] свідчать про залишки самоконтролю.

Натомість у ситуації прямої фізичної загрози (втеча Гени від переслідувача) соматичні маркери набувають ознак техногенної катастрофи. Граничне напруження передається через натуралістичні деталі: *«заскрипів зубами, розкришуючи зубну емаль»* та конкретні цифри: *«Серцебиття підскочило до сказаних 230 ударів за хвилину»* [4, с. 562]. Автор гіперболізує роботу організму до меж можливого, використовуючи порівняння з механізмами: *«Генине серце готувалося вибухнути, розірвавши на дрібні шматки охоплену полум'ям грудну клітку»* кульмінацією опису стає метафора розриву тілесної оболонки зсередини.

Окрему групу стилістичних засобів нагнітання напруги становлять сенсорні метафори, що апелюють до тактильних та слухових відчуттів. Автор створює ефект синестезії, де абстрактна небезпека набуває фізичних характеристик болю або температури. Навколишній простір у романі зображено як агресивне середовище: *«Сніг був важким та колючим, а пориви вітру, котрі на підступах до столиці досягли швидкості 80 км/год, перетворили його на сталеві дробинки, що намагались прошипнути, розсікти, подрятати все на своєму шляху»* [4, с. 35].

Навіть світло та атмосфера в замкненому просторі сприймаються як джерело страждання. Так, у стані стресу Ґастон Лем'єр відчуває, як *«підлога, стіни та стеля пульсують нестерпним жаром, як переливаються всіма відтінками червоного і помаранчевого, випромінюючи вбивче сяйво. Так... те трикляте сяйво дошкуляло найбільше. Воно висушувало легені, роз'їдало нутроці, розщеплювало черепну коробку й випікало мозок»* [4, с. 62]. Психологічний тиск часу та невизначеність матеріалізуються через нюхові асоціації, коли *«прогріта атмосфера кабінки породжувала асоціації з гнилим повітрям у кімнаті для відпочинку»* [4, с. 71] або ж *«щось виразно неприємне почало відчуватися в сухій, децю затхлій атмосфері зали управління польотами»* [4, с. 59].

Крім того, тривога проявляється в деформації комунікації. Звукові образи в романі часто «технізуються», що відповідає жанровим особливостям технотрилера. Людський голос втрачає живі інтонації, перетворюючись на механічний шум: *«голос кришився й подригував, наче його трансливали крізь старезні динаміки з погано закріпленими контактами»* [4, с. 56]. Таке порівняння підкреслює крихітність зв'язку між персонажами та ненадійність реальності, яка сприймається ними викривлено. Це підтверджує тезу, що

небезпеку у творі відчувається персонажами насамперед на рівні інстинктів, ще до її повного усвідомлення.

Важливу роль у творенні атмосфери напруги відіграють тактильні та кінестетичні відчуття. Персонажі роману втрачають контроль над власним тілом, що увиразнено через мимовільні рухи та тремор. Автор фіксує увагу на дрібній моториці, яка стає індикатором стресу: «...він спочатку побачив у віддзеркаленні і тільки потім відчув, що нервово смикає себе за борідку» [4, с. 60]. У цьому контексті дисоціація між дією та відчуттям (побачив раніше, ніж відчув) стає зовнішнім проявом глибокого внутрішнього хаосу, який персонаж намагається, але не може приховати.

Окрім того, соматичний код тривоги в романі реалізується через поєднання кардіологічних та гастрономічних метафор, що свідчить про тотальне охоплення тіла страхом. Яскравим прикладом є опис комплексної реакції організму: «Зненацька все єство здригнулося від недоброго відчуття. Руки пополотніли, а шлунок стиснувся, наче десь вглибині тіла утворився вакуум» [4, с. 458–459]. Лексема «вакуум» у цьому контексті матеріалізує абстрактне поняття тривоги, надаючи йому фізичної ваги (тяжіння порожнечі) та вісцерального дискомфорту.

Цікавим є також поєднання фізіологічного стану з намаганням знайти порятунок у комунікації. Втрата контролю над ситуацією призводить до порушення дрібної моторики, що ускладнює взаємодію з технічними засобами: «Тремтячими руками вона дістала із сумки телефон і набрала номер Олексія Рудика» [4, с. 509]. Епітет «тремтячими» тут підсилює мотив невпевненості та втрати самоконтролю, а телефон виступає як єдина доступна «рятивна соломинка» для вирішення екзистенційної проблеми.

Наступним рівнем реалізації категорії тривоги є специфічний опис навколишнього середовища. У романі простір (аеропорт, салон літака, небо) перестає бути пасивним фоном і перетворюється на джерело екзистенційної загрози. Аналіз тексту засвідчив, що автор акцентує увагу на ворожості та «неживості» оточення.

Домінантними лексемами на позначення простору виступають прикметники, які формують атмосферу безвиході. Візуальний ряд представлений колоративами та характеристиками прозорості із семантикою невизначеності й бруду: *сірий, брудно-сірий, свинцевий, туманний, непроглядний, розмитий, густий, застоюний*. Ці епітети створюють ефект «оптичної пастки», де персонаж не може чітко

бачити загрозу. З погляду лексичної семантики, вони виконують функцію інтенсифікації ознаки, створюючи негативну конотацію [1, с. 154].

Емоційно-тактильне сприйняття простору реалізується через лексеми агресивної семантики. Навколишній світ стає *важкий, колючий, пекущий, крижаний та вбивчий*. Автор наділяє атмосферу антропоморфними рисами божевілья, характеризуючи її як *ошалілий, оскаженілий або гнітючо-приречений* простір.

Динаміка техногенної катастрофи та боротьби зі стихією передається через дієслівний ряд. Можна виокремити дві групи лексем на позначення дій:

Дії агресивного тиску: стихія намагається знищити героя – *нависати, тиснути, вгрузати, вгризатися, роз'їдати, випікати, пашіти вогнем*.

Дії хаотичного руху та дестабілізації: втрата рівноваги та контролю передається словами *розсікати, зривати, вирипати, занурюватися, струсонутися, кренитися*.

Звуковий та світловий супровід тривоги маркується лексемами *гудіти, торохкати, мерехтіти, палахкотіти, затремтіти, подривувати*. Навіть спроба персонажа сфокусувати погляд у цьому хаосі вимагає надзусиль. Такий підхід підкреслює відчуженість персонажів та їхню беззахисність перед техногенною стихією.

Показовим прикладом реалізації цих маркерів є опис диспетчерської та снігопаду в момент очікування катастрофи в аеропорту «Париж-Північ». Автор протиставляє затхлу атмосферу замкненого простору динамічному хаосу зовні:

«Втім, напруження не зникало. Щось виразно неприємне почало відчуватися в сухій, децю затхлій атмосфері зали управління польотами. І то була не відчайдушна гарячковість, спричинена наявністю значної кількості рейсів, якими доведеться опікуватись у розпал снігового бурану, ні – Гастон Лем'єр нутром розрізняв гнітючо-приречений відтінок цього відчуття. Кілька секунд чоловік силкувався, вдивляючись у напружені обличчя колег, угадати, чи відчують вони щось подібне. ...Начальник зміни повернувся спиною і наблизився до вікна. Довкола туманно розмитого силуету, відображеного у склі, клубились рої оскаженілих сніжинок. Невидимі щупальця, обліплені снігом, витанцьовували істеричний танок... Очманілі сніжинки, немов осколки після вибуху, випорскували з темряви, злітали до купи, потім знову розлітались і мчали геть, зникаючи в чорноті, з якої виринули» [4, с. 59–60].

У наведеному фрагменті лексеми «оскаженілих», «очманілі» та метафора «істеричний танок» персоніфікують стихію, надаючи їй рис божевілля. Образ «невидимих щупалець» перетворює снігопад на хижу істоту, а порівняння сніжинок з «осколками після вибуху» вводить у текст семантику війни і руйнування. Використання кольоративів «темрява» і «чорнота» у кінці речення підсилює відчуття поглинання реальності небуттям.

Особливу увагу варто звернути на прийом персоніфікації та зооморфізму, коли стихію наділено рисами хижака, що полює на техніку. Природа в романі діє не хаотично, а прицільно агресивно:

«Пориви вітру кидались на літак, як сторожові пси. Перетворюючи останні хвилини перед приземленням на пекло. "ААРОН-44" наближався до аеропорту. Секунд тридцять тому лайнер перетнув нижню межу хмар, але ні Ротко, ні Ріггсон цього не зауважили: сніг сипав настільки щільно, що ніякої різниці між хмарами та власне завірюхою не було. Дві пари потужних фар, розташованих на крилах у місцях з'єднання з фюзеляжем, вихоплювали з темряви лиш ошаліле нуртовище сніжинок» [4, с. 90].

У наведеному уривку порівняння «як сторожові пси» трансформує аеродинамічний опір у свідому атаку, де літак виступає в ролі жертви. Епітет «ошаліле» (щодо нуртовища сніжинок) вказує на вихід ситуації за межі раціонального розуміння. Такий підхід підкреслює відчуженість героїв та їхню абсолютну беззахисність перед агресивною стихією, яка легко нівелює технологічну могутність людини.

Третій рівень реалізації категорії тривоги – когнітивно-дискурсивний. Аналіз внутрішніх монологів персонажів свідчить про те, що стресова ситуація спричиняє деструкцію синтаксису. Думки персонажів стають уривчастими, хаотичними, що на мовному рівні передається через нагромадження риторичних питань, лексичні повтори та графічні засоби (трикрапки, дужки).

Особливої гостроти набуває стан когнітивного дисонансу – моменту, коли героїня усвідомлює жакливу правду, яку її свідомість відмовляється сприймати. Це простежується у внутрішньому монолозі Діани Столяр, коли вона виявляє фатальну розбіжність у часі, що коштувала життя людям: «Вона вражено роззявила рота. Значення часу для однієї і тієї ж фрази у різних розшифруваннях відрізнялось рівно на три секунди! [4, с. 518]...», «Діана опиралась, не бажаючи замислюватись над цим запитанням, оскільки боялася

вкотре розчаруватися. Що це? Розбіжність між годинниками на землі та на борту літака? Сумнівно... Помилка піл час розшифрування? Ще менш правдоподібно» [4, с. 519]. Внутрішній конфлікт переростає у фізичне збудження та гнів, що передається через зооморфне порівняння: «Діана металася поміж стін великої кімнати, наче звір, замкнений у клітці. "Їх можна було врятувати! 49 людей залишилися б живими, якби літак перед тим, як випускати на ринок, довели до пуття!"» [4, с. 521].

Маркерами невизначеності та підозрілості у роздумах героїв виступають ланцюжки питальних речень Діана намагається раціоналізувати хаос, але брак інформації породжує тривогу. Яскравим прикладом є епізод, коли дівчина помічає підозрілу особу на місці катастрофи: «Її погляд приклеївся до постаті невисокого короткошійого незнайомця з рідким рудуватим волоссям, у стильному пальто, без спецодягу. Хто він? Що цей чоловік робить на летовищі? Якщо він із БЕА, то чому не вдягнув оранжевого жилета...? І чому його немає на інших знімках з місця катастрофи?» [4, с. 402]. Аналогічна структура спостерігається при спробі зрозуміти причини аварії, де питання: «Чому немає останніх слів? – думала вона. – Невже Радислав до останнього боровся за літак? Невже жоден із пілотів нічого не вигукнув в останній момент, коли стало зрозуміло, що зіткнення не уникнути?». У цьому контексті питання підкреслюють стан глибокої когнітивної невизначеності, коли відсутність очікуваних аудіальних маркерів катастрофи (криків, слів) породжує підозру про приховування істини. [4, с. 435].

Окремо варто відзначити явище «зацикленості» (персеверації) на одній думці, що передається через лексичні повтори. Персонажі намагаються «заговорити» страх або прискорити час, повторюючи одні й ті самі фрази. Коли Пеллерін, працівник аеропорту, хотів принизити Діану, зазначивши, що вона новачок у розслідуваннях авіакатастроф, у героїні виникає думка про незрозумілу поінформованість опонента: «Звідки він дізнався? Звідки він дізнався?» – гуділо в її голові» [4, с. 350]. Повтор тут сигналізує про шок від усвідомлення власної вразливості. Показовим є момент інтуїтивної тривоги, хвилювання за життя пілота: «Зненацька все єство здригнулося від недоброго відчуття. Руки пополотніли, а шлунок стиснувся, наче десь в глибині тіла утворився вакуум. Вона запізнюється... Вона НЕ встигне... І все ж... відчуття не зникало. Вона спізнюється, вона страшенно спізнюється» [4, с. 457–458]. У ситуації ж прямої загрози

(усвідомлення вбивства колеги) повтор трансформується у панічний ступор: *"Діана згадала неочікувану смерть Радислава Ротка і відчула напад паніки. Що як інтуїція не обманює її, і Радислава підступно вбиди? Вона пришвидшила кроки, у горлі запекло. "Що робити? Що робити?" Звернутись у міліцію?.... Але... Діана заклала посеред кімнати, втупивши погляд у стіну..."* [4, с. 523].

Найвищий ступінь психологічної напруги ілюструє еліптичність. В українській стилістиці фігуру еліпсис характеризують як потужний засіб емоційно-експресивного синтаксису, що імітує спонтанне мовлення у стані афекту [3]. Графічно автор виділяє це через використання дужок та трикрапок, що імітує «шум» у свідомості. Трикрапки часто маркують розгубленість та порушення часового сприйняття, як у моменті тривоги за дітей: *«Діана переклала останню фразу (понеділок... понеділок... закалатало у її голові, вона раптом збагнула, що відрядження затягнеться і вона ніяк не повернеться до Києва до початку наступного тижня, буде добре, якщо прилетить хоча б по середині... від думки про те, що Даня й Артем увесь час пробудуть з Геною, їй стало недобре)..."* [4, с. 345]. Ще більш виразно деструкція мислення проступає під час спроби відтворити аварію, коли думки героїні «розпадаються» на окремі репліки, які звучать у голові одночасно:

«Голова затріщала від різкого болю, який виник раптово, спалахнув, наче лампочка від натиску невидимої кнопки на тілі. У мозку, гудучи, немов розсерджені джмелі, штовхалися уривки фраз...

(...не йде!)

(що?)

(...скільки їм не вистачило часу?)

(дві-три секунди)

(якби Радислав помітив на три секунди раніше, затримка в реакції мала б вирішальне значення, а так...)» [4, с. 521].

Така структура тексту візуалізує нездатність свідомості лінійно обробити травматичну інформацію, демонструючи стан когнітивного переважання.

Висновки та перспективи дослідження. Проведений лінгвостилістичний аналіз мови роману М. Кідрука «Жорстоке небо» засвідчив, що емотив тривоги є системотворчим елементом поетики твору і реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях. На соматичному рівні страх матеріалізується через деталізовані фізіологічні реакції,

причому специфікою мовомислення роману є використання «технічних» метафор (*серце як двигун*), що відповідає жанру техно-трилера. На просторовому рівні лексико-семантичні засоби моделюють агресивне середовище; через прийоми персоніфікації та зооморфізму стихія наділяється ворожою волею. На когнітивно-дискурсивному рівні вербалізація тривоги відбувається через деструкцію синтаксису: ланцюжки риторичних питань маркують стан підозрілості, а лексичні повтори й графічна фрагментарність відтворюють паніку. Отже, лексико-семантичні маркери тривоги в романі виконують функцію сугестії, забезпечуючи ефект глибокого емоційного занурення читача в ситуацію катастрофи. Перспективи подальших досліджень убачаємо в порівняльному аналізі засобів вираження страху в романі «Жорстоке небо» та інших творах сучасної української психологічної прози.

Література

1. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2005. 552 с.
2. Орехова, Л. І., & Чаєнкова, О. К. (2024) . Лексико-семантичні особливості концепту СТРАХ (на матеріалі англійської, турецької та української мов). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика , 35(3, ч. 1) , 135–140 .
3. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності: стилістика та культура мови. Київ : Довіра, 1999. 431 с.
4. Кідрук М. Жорстоке небо : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. 608 с.
5. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 350 с.
6. Потебня О. О. Думка та мова / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. О. В. Бєлий. Одеса : Інтеграл, 1993. 192 с.
7. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970-1980.
8. Ставицька Л. О. Естетика слова в українській поезії 10-30-х рр. XX ст. Київ : Ін-т укр. мови НАН України, 2000. 152 с.
9. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови : монографія. Запоріжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

References

1. Boiko, N. I. (2005). *Ukrainska ekspresyivna leksyka: semantychnyi, leksykohrafičnyi i funktsionalnyi aspekty* [Ukrainian Expressive Vocabulary: Semantic, Lexicographical and Functional Aspects]. Nizhyn: Aspekt-Polihrat Publ. [in Ukrainian].

2. Oriekhova, L. I., & Chaienkova, O. K. (2024). *Leksyko-semantychni osoblyvosti kontseptu STRAKH (na materialy anhliskoi, turetskoi ta ukrainskoi mov)* [Lexico-Semantic features of the concept FEAR (based on English, Turkish and Ukrainian languages)]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka* [Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philology. Journalism], 35(3, Pt. 1), 135–140. [in Ukrainian].
3. Yermolenko, S. Ia. (1999). *Narysy z ukrainskoi slovesnosti: stylistyka ta kultura movy* [Essays on Ukrainian Literature: Stylistics and Culture of Language]. Kyiv: Dovira Publ. [in Ukrainian].
4. Kidruk, M. (2014). *Zhorstoke nebo* [Cruel Sky]. Kharkiv: Klub Simeinoho Dozvillia. [in Ukrainian].
5. Kosmeda, T. A. (2000). *Aksiologichni aspekty prahmalinhvistyky: formuvannia i rozvytok katehorii otsinky* [Axiological Aspects of Pragmalinguistics: Formation and Development of the Evaluation Category]. Lviv: Lviv I. Franko National University Publ. [in Ukrainian].
6. Potebnia, O. O. (1993). *Dumka ta mova* [Thought and Language] (O.V.Belyi, Ed.). Odesa: Intehral Publ. [in Ukrainian].
7. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy: v 11 t.* [Dictionary of the Ukrainian language: In 11 vols.]. Kyiv: Naukova dumka Publ. [in Ukrainian].
8. Stavyska, L. O. (2000). *Estetyka slova v ukrainskii poezii 10-30-kh rr. XX st.* [Aesthetics of the Word in Ukrainian Poetry of the 10-30s of the 20th Century]. Kyiv: Institute of Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine Publ. [in Ukrainian].
9. Chabanenko, V. A. (2002). *Stylistyka ekspresyynykh zasobiv ukrainskoi movy* [Stylistics of Expressive Means of the Ukrainian Language]. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia State University Publ. [in Ukrainian].

Ponomarchuk, R. S.

Postgraduate Student of the Faculty of Philology, History and Political-Legal Sciences of Nizhyn Mykola Gogol State University
romaponomarchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0007-7930-5788>

Lexical-Semantic Markers of Anxiety in Max Kidruk's Novel "Cruel Sky"

The paper conducts a comprehensive linguistic analysis of the verbalization of the emotional state of anxiety in the modern Ukrainian techno-thriller based on Max Kidruk's novel "Cruel Sky". The relevance of the study is driven by the general scientific shift toward the anthropocentric paradigm, where the priority is to study the methods of verbalizing human emotional states in borderline situations. The author argues that in M. Kidruk's novel anxiety becomes a system-forming element of poetics, implemented at three interconnected levels: somatic, spatial, and cognitive-discursive. The study proves that on the somatic level, fear is materialized through the detailed description of the characters' bodily reactions to a threat. The author tracks the gradation of states from the initial stage of anxiety to aggressive or panic reactions. A specific feature of the novel is the use of "technical" metaphors (e.g., the heart as an engine/mechanism), which corresponds to the genre characteristics of a techno-

thriller. Regarding spatial modeling, the study reveals that the surrounding space (airport, airplane cabin, sky) ceases to be a passive background and turns into a source of existential threat and an aggressive environment. Through techniques of personification and zoomorphism, the elements and technology are endowed with a hostile will: snowfall is compared to "invisible tentacles," and wind gusts to "watchdogs". The visual range is represented by coloratives with the semantics of uncertainty and filth (leaden, dirty gray, blurry), creating an atmosphere of hopelessness. On the cognitive-discursive level, it is proven that stressful situations and cognitive dissonance cause the destruction of syntax in the characters' internal monologues. The author identifies markers such as chains of rhetorical questions, lexical repetitions (perseveration), and the use of parentheses and ellipses. These figures simulate spontaneous speech in a state of affect and the inability of consciousness to linearly process traumatic information. The analysis proves that the lexical-semantic markers of anxiety perform a suggestive function, providing an effect of presence and deep emotional immersion of the reader into the situation of catastrophe. The methodology of the study is based on the linguistic works of O. Potebnia, N. Boiko, and S. Yermolenko regarding expressive means, integrating traditional stylistic analysis with modern psycholinguistic approaches.

Keywords: psychological prose, category of emotivity, anxiety, somatic code, emotive vocabulary, Max Kidruk, techno-thriller.